

Валерій Орлов,
головний науковий співробітник
лабораторії професійної кар'єри
Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України, доктор
педагогічних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ І ФОРМУВАННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Сучасний прогрес суспільства, виробництва, економіки України означає необхідність оволодіння «засобами інтелектуального виробництва», незалежно від обраної професії. В системі професійної освіти поступово утверджується нова освітня парадигма, трансформована з економічно розвинених країн світу, де формою власності, джерелом прибутку є «спрямований інтелект, тобто здатність набувати і застосовувати знання». Однак реалії педагогічної практики засвідчують фрагментарність реалізації парадигмальних ідей у системі професійної освіти. За прогнозами Державної служби зайнятості у найближчі п'ять років професії продавець, оператор ПК, менеджер, економіст, юрист та низка інших поступово зникатимуть із ринку праці і через 5 років може кардинально змінитись ринок праці. З'являтимуться нові, затребувані динамічним прогресом інформаційно-технологічного суспільства професії, які користуватимуться найбільшим попитом. За переконаннями дослідників, більшість місць працевлаштування трансформується у «фріланс», це – робота на ринку (біржі) замовлень і послуг, сфера індивідуальної трудової діяльності (ІТД). Соціологи вважають, що найбільш затребуваними будуть самозайняті люди. Зокрема, Ілон Маск, наголошує, що державам необхідно зацентувати увагу на самозайнятості. У сучасному суспільстві формується позиція, що через 10 років люди не розмірковуюватимуть над тим, як до когось найнятися, а будуть думати, як покращити свої послуги, щоб ними зацікавилось якомога більше роботодавців (на певний період часу).

Такі переконання пов'язані з усе відчутнішою необхідністю подолання негативних наслідків вузькоспеціалізованої освіти, фрагментованості світосприйняття, ускладнення міжпрофесійних комунікацій стримування розвитку науки через брак притоку нових знань та ідей із суміжних галузей. У зв'язку з цим постає об'єктивна потреба переосмислення змісту професійної освіти з урахуванням переваг міжпредметної і міжгалузевої інтеграції знань, яка є можливою лише на основі зміщення акцентів із процесу засвоєння знань і фактів – до способів набуття універсальних компетентностей як цілісних поєднань підходів, методів, принципів, ідей, розуміння і ставлення. З-поміж таких універсальних компетентностей виокремлюємо кар'єрну компетентність, яка поєднує у собі фундаментальні професійні знання, здатність орієнтуватися у змінах на ринку праці, що сприяє працевлаштуванню і забезпеченню самозайнятості, уможливорює планування професійного і кар'єрного розвитку та

самореалізацію майбутніх фахівців у професійній діяльності. Змін потребують підходи до змісту діяльності центрів кар'єри, які у переважній більшості дублюють роботу Центрів зайнятості.

Завдання працевлаштування – важливе й актуальне, але, традиційно, розглядається як заключний етап процесу навчання й виховання майбутніх фахівців. Головним завданням центрів кар'єри, що функціонують при закладах професійної (професійно-технічної) освіти, має бути формування уявлень учнів про професійний і кар'єрний успіх, визначення кар'єрних орієнтацій, а відтак і розвиток кар'єрної компетентності інтегровано з процесом професійної підготовки.

Соціально-економічні перетворення спонукають до перегляду та переосмислення фахівцями самоцінності, рівня набутих компетентностей, визначення стратегій кар'єрного розвитку. Важливими категоріями для формування професійних і кар'єрних орієнтацій кожної людини, про які не згадується у Державному стандарті професійної підготовки майбутніх фахівців, є обдарованість, захопленість і моральна відповідальність. Кар'єрні орієнтації позиціонуємо як стійкі утворення, що визначають професійний шлях людини, зумовлюються ціннісними орієнтирами та відповідними світоглядними пріоритетами у визначенні й моделюванні професійної траєкторії. Функцію кар'єрних орієнтацій пояснюємо розумінням їх сутності як внутрішнього джерела кар'єрних цілей людини, що мають понадчасову особистісну й професійну значущість.

Серед типових психологічних проблем формування кар'єрних орієнтацій, професійного становлення сучасної особистості загалом, виокремлюємо неузгодженість ідеального й реального образу обраної професії, несприйняття ціннісних орієнтацій щодо успіху у професійній діяльності в умовах ринкового середовища, неузгодженість реальної та ідеальної мотивації щодо професійної самоактуалізації особистості в сучасних умовах праці, неадекватність самооцінки власних здатностей та можливостей. Вважаємо, що причиною такої неузгодженості є розбіжності між процесами професійної і кар'єрної орієнтації, які за принципом наступності повинні були б взаємодоповнювати один одного.

Сучасні роботодавці запозичують зарубіжні підходи кар'єрного планування, пред'являючи вимоги до професійних і особистісних якостей співробітників на кожному ступені кар'єрного росту. Тому в царині професійної педагогіки важливо врахувати вимоги часу і спрямовувати діяльність педагогів на формування в учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти кар'єрних орієнтацій, котрі сприятимуть оптимальному плануванню кар'єри, раціональному визначенню досяжних цілей, об'єктивній самооцінці рівня індивідуальних можливостей, набутих компетентностей і розробленню ефективних шляхів їх удосконалення, осмисленню сповідуваних цінностей професійного та управлінського досвіду.

Результати тривалих психолого-педагогічних спостережень переконують, що формування кар'єрних орієнтацій розпочинається з дитинства, коли батьки, полюбляючи розпитувати дитину про майбутню професію, спонукають її до розмірковувань. Відповіді на такі питання дитина глибоко не усвідомлює. Це – швидше емоційні прояви, випадкові враження. Однак вони певним чином відображаються у свідомості і поступово можуть перетворитися на стійкі

уявлення про майбутню професію та залишатися стабільними тривалий час. Уявлення про власне успішне професійне майбутнє, що виникають у дітей та підлітків стихійно, поступово набувають більш реальних ознак, але аналіз таких уявлень і проявів кар'єрних орієнтацій засвідчує недостатню їх усвідомленість.

Розвиток кар'єрних орієнтацій – це складна динамічна система кількісних і якісних змін, які в той чи інший спосіб відбуваються у свідомості учнів сучасної професійної школи. Означені зміни зумовлюються віковими трансформаціями, збагаченням життєвого досвіду, соціальними обставинами життя учнів та індивідуальними особливостями психіки. Формування уявлень про професійний успіх, розвиток кар'єрних орієнтацій у суб'єктів освітніх процесів – справа не нова. Адже абітурієнтам, які вступають у професійний навчальний заклад обов'язково розповідають про переваги конкретної професії. На кожному занятті викладачі, мотивуючи пізнавальну діяльність майбутнього фахівця, звертають увагу на прогностичність і перспективність набутих знань і вмінь, їх значущість у професійному успіху. Таким чином, формуються уявлення про можливе професійне майбутнє.

Однак, щоб цей процес набув послідовної стабільності і трансформувався в динамічну систему кар'єрних орієнтацій, педагогам важливо опанувати педагогічні технології їх формування. Такі технології розробляються у лабораторії професійної кар'єри Інституту ПТО НАПН України і апробовуються на засадах активної співпраці науковців та педагогічних працівників у закладах професійної освіти Волині, Хмельниччини, Київщини та в інших регіонів України. Сподіваємося, що до нас приєднаються всі працівники системи професійної освіти, які переймаються майбуттям своїх вихованців. Пам'ятаймо, що успіх у цій справі – це успіх працівників національної системи професійної освіти і соціально-економічний успіх Української держави.